

הלכות תפלה סימן קכד

יתר מדי, (לח) *אין צריך המבקרף להמתין (י) להם: י' מ"י ששכב ולא אמר 'יעלה ויבוא' בראש-הדש או כחלו של מועד או (לט) ככל דבר שצריך לחזור בשבילו, (מ) *יבנן דעתו וישמע (יח) משליח-צבור כל שמונה-עשרה ברכות (מא) מראש ועד סוף כאדם שמתפלל בעצמו, ולא יפסיק ולא ישית, ופוסע שלש פסיעות לאחוריו, דכיון שכבר התפלל אלא ששכח ולא הזכיר, אף-על-פי שהוא בקי שליח-צבור מוציא: י"א אם בעוד האדם מתפלל סיים שליח-צבור ברכה, (מב) *וקדם שקלטה ענינת אמן מפי רב הצבור (מג) סיים זה תפלתו, עונה עמהם אמן: הגה (מד) ובאפלו אם לא שמע הברכה כלל, רק (מה) שומע צבור ענין אמן ויודע על אינה ברכה (ט) קאי, יענה עמהם, (מו) וכן בקדיש וקריש ויברכו: י"ב *העונה אמן (מז) לא יגביה קולו יותר מהמקורף:

באר היטב

ו"ח צריך להמתין, מ"א: (י"ח) מ"ש"ן. ואין אדם יכול לכוון לכוון יתור ותפלה, ב"ח רש"ל ע"ת, וט"ז פסק פסקת השו"ע: (ט"ז) קאי וכו'. ע"ש בס"ק טו בשם הב"ח:

משנה ברוכה

העמוד, שחוטטין להתחיל ברכה שלאחריתיה תכף אחר סיום ברכה שלפניה ואין ממתניין ביניהם קלל; ועין בשערי-תשובה שהביא שזה מקובל אף דיעבד, שאסור שוב לענות אמן עליה מפני שהתחיל ברכה אחרת: (לח) אין צריך המבקרף וכו'. והוא שהברכה אין חובה על הכל לשמע, (מח) אכל אם מוציא הרבים בזה ידי חובתו, בין שהוא שליח צבור או שאר מקורף, צריך להמתין אף על הטועים ומאריכים באמן, כדי שישמעו ויצאו ידי חובה גם הם בהתבכרו⁶⁰: י' (לט) ככל דבר. משמע מלשון זה דאפלו אם דלג "משיב הרוח" שהיא משלש ראשונות, וכן מוכח באור ורעו סימן חס. ועין לעיל בסימן קיד בשערי-תשובה סעיף קטן 61^ו, ועין לקמן סימן קכו סעיף ד, ומה שכתבנו שם במשנה ברוכה בשם אליה רבה והגר"א: (מ) *יבנן דעתו. דאף-על-גב דקמא לן דשליח-צבור אינו מוציא אלא דוקא מי שאינו בקי, שאני הבא שהתפלל אלא ששכח ולא הזכיר⁶², לכן אף-על-פי שהוא בקי השליח-צבור מוציא⁶³. ועין באחרונים שכתבו דמוכח שיחזור ותפלה בעצמו, ודאינא לאו כל אדם יכול לכוון דעתו לשמע משליח-צבור מראש ועד סוף, ושמא לבדו יפנה ולא ישמע משליח-צבור אינה מלות המעכבים בהפלה. וכתב הב"ח ואלה רבה, דאם הש"ץ נרצו להכליע הפלות, מדינא אסור לסמן אש"ץ אלא חייב להתפלל בעצמו: (מא) מראש ועד סוף. עין בספר ברך-יוסף דמסיק שלא יאמר אז מודים דרבנן, אלא יכוון לשמע משליח צבור ה"מודים" שהוא אומר. (מו) ודאינא שונהגין אינה חנינים לומר ה"מודים" בתחלתו בלחש, (מז) לא יוכל לצאת תפלתו על-ידי השליח צבור. ולא ידעמי מאיזה מקום יצא להם המנהיג הזה, דאף הנהגין הצבור לאמר אז מודים דרבנן, מכל מקום תפלתו נתקן להוציא מי שאינו בקי, וצריך לאמר על-כ"ל-פנים קצת בקול שייכלו לשמע עשרה בני-אדם העומדים סביבו: י"א (מב) וקדם שקלטה. רוצה לומר, אף הנתבאר בסעיף ח בהג"ה דצריך לענות אמן מיד בשפלה הברכה, שאי לא הכי הני בעונה אמן בלי ברכה כלל, מפל מקום הבא אם לא קלטה עדן אמן מפי רב הצבור שפיר דמי, משום דענינת אמן גם-כן מכלל הברכה הוא, וקשעונין אמן הוי כמו שהיו גומרין עמה עצם הברכה. והש"י חולק ופסק דאפלו כלו כל הצבור לענות, מטר שבין לענות את הנה תכף אחריהם. ובחידושי רבי עקיבא איגר ובספר מגן-גבורים הספימו להשלחן-ערוף, ועין בבאור הלכה: (מג) סיים וכו'. רוצה לומר, אחר "יהיה לרצון" וכובר אמר תחנונים הרגיל בהן, וכדלעיל בסימן קכב ובמשנה ברוכה סעיף-קטן א: (מד) ובאפלו וכו'.

הוא גם-כן לדברי המתבר, ולא חדש רק כמה שכתב "יודע על אינה ברכה", דקאול בזה לשיטתה לעיל בסעיף ח בהג"ה, דאם אינו יודע על אינה ברכה קאי הוא בכלל אמן ותומה: (מה) שומע צבור. הוא הדין (מח) אם שמע שחיד עונה אמן ויודע על אינה ברכה קאי, דעונה עמו, ונקט צבור משום דארי המתבר לענין צבור; (מט) ואף-על-גב דהמתבר אינו מתיר אלא קדם שקלטה אמן מפי רב אכל המעוט לא מהני, הינו משום דמעוט לגבי רב הוי כמאן דלימא, או מפני טעמים אחרים, כמו שכתבתי בבאור הלכה, אכל אם אין שם צבור כלל אלא יחיד, עונה עמו: (מו) וכן בקדיש וכו'. הינו, דכל שלא סימו רב הצבור לענות עונה עמהם אף-על-פי שלא שמע כלום מפי השליח-צבור. ועין בסימן נו במשנה ברוכה סעיף-קטן⁶⁷ ובסימן נו סעיף-קטן ב, ועין בבאור הלכה דבור המתחיל "וקדם" בסופו: י"ב (מז) לא יגביה קולו. משום דכתב "גדלו

שער הציון

(מח) מגן-אברתם: (מו) פשוט: (מז) ובאפלו וכו' ודאינא שונהגין לענין מגלה לומר בעצמו אינה תבות בעל-פה בלחש שלא שמע אותן מפי הש"ץ⁶⁴: (מח) מגן-אברתם: (מט) לבשר-שרד:

ואם החזן מאריך בנגון של ואמרו אמן, יאמרו אמן מיד כי נגזון הוי הפסק, י"ג עמ"א: (י) להם. ג"ל דוקא בברכה שאינה חובה לשמע אכל בברכה שמוציא רבים

באור הלכה

מאריכין יותר מדי, אלא שהרב הוא שאמרהו במוצה, חייב להמתין על המעוט, אף מסתמא אין צריך תליתו הקבו (מספר מאמר-מרדכי): * אין צריך המבקרף וכו'. ועין במשנה ברוכה לענין ברכות שמוציא ידי חובה, והוא מהמקור-אברתם, ולענין תורת ש"ץ שלנו יש דעות בין האחרונים, דאף דכלנו בקיאים, מפל מקום כבר תמנו תז"ל אף לנו, וכדלעיל בסעיף ג, אפשר דהוא בכלל ברכה חייבית, עין פאלה רבה סימן קכה ובפרשה ובפרק תרש ופרי-מגדים: * יבנן דעתו וכו'. עין בחידושי ר' עקיבא איגר שכתב וזה לשונו: עין כלשון חוקמות וטרא"ש ומשמע להראי אף סיבא דלא גמר תפלתו ואין צריך לחזור לראש התפלה אלא דחזור ל"רצה", מפל מקום אינו חוזר וישמע מהש"ץ כל התפלה, עין שם; ומהכאוי גונא לכאורה מסיק מן דאיתו גומר תפלתו, כיון דרצונו לצאת בשמיעתו מהש"ץ, מפילא מה שגומר תפלתו הוי ברכה בלשלה. ולענינת דעמי, בכתיא גונא דאין צריך לחזור לראש רק ל"רצה", אפשר דמתקין עד שגזע הש"ץ ל"רצה" ומשם ואילך יבנן התפלה הש"ץ⁶⁵, ואין צריך לשמע כל התפלה מראשו ועד סופו, עד כאן לשונו. ועין בר"ן ומלחמות סוף ראש-השנה כמה שהביאו מירושלמי, ויש להלמק⁶⁶: * וקדם שקלטה ענינת אמן וכו'. עין במשנה ברוכה מה שכתבנו בשם הש"י, וסברתו הוא, דהא בכל מקורף צריך העונה להמתין עד שיוסי המבקרף, וכאן הוי ענינת האמן של אותם ששמעו הברכה בכרכה אריכתא, ופשר הוא יכול לענות תכף אחר סיומם גם-כן אמן. ובחידושי ר' עקיבא איגר כתב על זה וזה לשונו: ונראה לענינת דעמי דלא קשה מיד, דגם המתבר סבירא לה דאם שמע הברכה ולא ענה אמן עד שכלו לה צבור לענות ויכול לענות אמן רק ברין המתבר ומתיר תפלתו עוסק עוד בתפלתו פסטים החזן ברכה, ומסברא אין יכול לענות אמן דהא הפסיק בדבור בין סיום הברכה לענינת אמן, ומשום הכי למד התרומת הדשן זה מוסגינא דברכות דאם סיים תפלתו קדם שקלטה ענינת אמן מרב צבור היכול לענות, כיון דענינת אמן הצבור מכלל סיים ברכה, הוי כאילו עקשו סיים הש"ץ הברכה ולא הפסיק בדבור, מה שאין כן בשביל מה הפאריכין לא מקרי סיום הברכה ומפילא הוי הפסק מה שהפסיק בתפלתו, עד כאן לשונו. וקשה לי לרידה על-כ"ל פנים, אם כלה תפלתו בשוה עם רב הצבור, בס"ן יתיה שפיר דמי לענות אמן תכף, דשוב לא היה שום הפסק בין ענינת הצבור אמן דהוא סיים הברכה ובין האמן שלו, ואפאי בעינן שיוסי תפלתו קדם שיוסי רב הצבור לענות אמן? ואולי משום דאי אפשר לצמצם, ודחק, ובספר מגן-גבורים כתב תרין אחר: משום דהש"ץ מסתמא אין מתקין רק עד שרב הצבור עונים אמן ולא על הפאריכין יותר מדי וכו', ואחר-כך מתחיל ברכה שאמר זה, ומפילא שוב אינו יכול לענות אמן על ברכה הקודמת וכובר עברה לה. ודבקי ניחא גם-כן קשיתי הניל. והנה לפי דברי הגאון ר' עקיבא איגר והסגן-גבורים, גם קריש וקרישה ויברכו אם נכנס לבית-הקנסת ומצא להעבור שאומרים קריש וקרישה ויברכו, אף שרב הצבור כבר אמרו רק המעוט גומרים לאמר, אפלו הכי יוכל לאמר עמהם. ודבקי נסתלק קשיתי הפרי-מגדים לעיל בסימן נו סעיף א בפנ"ה, שכתב שם דמי שקבא לבית-הקנסת ושומע הקהל ענין קריש וכו', ולא מפליג שם שום נפקא-מנה בין אם שמע לרב הקהל או רק המעוט, ואילו הבא שחג הנומ"א להמתבר, משמע דאודי לה ברעו, אכל לפי טעמיהם ניחא, ולמעשה צריך עיון, ולכך במשנה ברוכה סעיף-קטן מו צדתי דכל שלא סימו רב הצבור וכו':

ס סג"ה ותוספות
ברכות כ"ט ע"ב
י"ח ס סג"ה מהר"ר
ישאלו צ ברכות ס"ח

הַלְכוּת הַתְּפִלָּה סִימָן קכד

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק לח]

וְיָצֵא יְדֵי חוֹבָה גַם הֵם בְּהַבְרָכָה⁶⁰.

ידי חובה, נחשב כמתכוון להוציא, ואף כשהשי"ץ אינו יודע על כך כלל.

[שעה"צ ס"ק מז]

אִינָה תְּבוּת בְּעֵלְפָה בְּלַחַשׁ שְׁלֵא שְׁמַע אוֹתָן מִפִּי הַשִּׁי"ץ⁶⁴.

64) וכמו שביאר במשנ"ב לקמן (סי' תרצ ס"ק יט), ומשם הוכיח הגר"י קניבסקי (קהלות יעקב ברכות סי' יא) שיכול לצאת מקצת בשמיעה ומקצת באמירה, ואם כן הוא הדין ב'מודים' באותן תיבות שלא שמע מהשי"ץ. והוסיף, שכל זה הוא דוקא כשהמוציא מברך את כל הברכה, שאז יכול השומע לצאת בחצי ברכה מהמברך ואת שאר הברכה לברך בעצמו, מה שאין כן כשהמוציא מברך רק את חצי הברכה והשומע מברך את חציה. ובביה"ל לקמן (סי' רע"א ס"ב ד"ה דאיתקש) כתב שזה דוחק לחלק ברכה לחצאין. וראה עוד בביה"ל לקמן (סי' קכו ס"ב ד"ה ואם) ומה שכתבנו בביה"ל לעיל (סי' ק"א ס"א ד"ה והאידנא) ובמשנ"ב לקמן (סי' קפג ס"ק כז) ובביה"ל (סי' רע"א שם).

[ביה"ל ד"ה יכז]

וּמִשֵּׁם וְאֵילָף זְכוּן לְתַפְלַת הַשִּׁי"ץ⁶⁵ וְכוּ, וְעֵינִי בְּרִי"ן וּמִלְתָּמוֹת וְכוּ, וְיֵשׁ לְחֵלֶק⁶⁶.

65) וכן כתב לעיל (סי' ק"א ס"א ד"ה והאידנא) שאם לא כיוון בברכת אבות, ימתין לשי"ץ שיאמר ברכה זו ויכוון לצאת ממנו. ואחר כך ימשיך בעצמו 'אתה גיבור' וכו'.

66) שכתבו הרמב"ן והר"ן (סוף מסכת ראש השנה יב, א בדפי הר"י) ד"ה ולפיכך שבתפילת מוסף של ראש השנה היו רגילים להתפלל כל אחד לעצמו בלחש רק ז' ברכות, ולאחר מכן היו שומעים מהשי"ץ את כל התפילה, ובמלכויות וזרונות ושופרות היו יוצאים ידי חובה מהשי"ץ. ומבואר שם שאף שיוצאים ממנו ידי חובה רק בחלק מהתפילה, מ"מ עליהם לשמוע את כל התפילה, ואילו כאן מבואר שאפשר לצאת מהשי"ץ גם אם שומעים ממנו רק חלק מהתפילה, ועל זה סיים המשנ"ב 'ויש לחלק'.

[משנ"ב ס"ק מו]

וְעֵינִי בְּסִימָן נוּ בְּמִשְׁנֵה בְּרִינָה סְעִיף־קָטָן⁶⁷.

67) וראה מה שכתבנו שם (ס"ק לג).

60) אמנם לענין ברכת המוציא, כתב השו"ע לקמן (סי' קסז סט"ז), ובמשנ"ב שם ס"ק פד-פה) שאף שמוציא אחרים ידי חובה, אין צריך להמתין למאריכים יותר מדאי, ואפשר שלענין בציעת הפת כיון שאין ממשיך בדיבור אחרי עניית האמן, יכול לבצוע לפני שהאחרון גומר לענות אמן, וכן משמע במג"א (סי' קכד ס"ק כז) ובמחציה"ש (ס"ק כח).

ולענין ברכת כהנים, כתב לקמן (סי' קכח ס"ק סה) שכיון שיש חיוב על כל הציבור לשמוע, לא יתחילו הכהנים "יברכך" וגו' לפני שיסיימו כל הציבור לענות אמן, אולם כשהשי"ץ מקריא "יברכך" לכהנים, ימתין עד שיסיימו על כל פנים רוב הציבור לענות אמן על הברכה.

וכן לענין האומר 'כהנים', כתב לקמן (שם ס"ק סד) שצריך להמתין עד שיכלה 'אמן' של ברכת מודים מפי רוב הציבור.

[משנ"ב ס"ק לו]

וְעֵינִי לְעֵיל בְּסִימָן קִיד בְּשִׁעְרֵי־תְּשׁוּבָה סְעִיף־קָטָן⁶¹.

61) שכתב שם שהשלמי ציבור צידד שבשלש הברכות הראשונות כיון שצריך לחזור לראש התפילה נחשב כמי שלא התפלל כלל, ואם כן לא יועיל למו שהוא בקי לצאת מהשי"ץ, ולא הכריע השלמי ציבור בדבר, ולכן העלה השערי תשובה שבדיעבד אם כיוון לצאת מהשי"ץ לא יחזור להתפלל, ומ"מ אם יכול יחזור להתפלל בתורת נדבה ויחדש בה דבר.

[משנ"ב ס"ק מ]

אָלָא שְׁשַׁכְּחַ וְלֹא הִזְכִּיר⁶² וְכוּ, הַשְּׁלִיחַ־צְבוּר מוֹצִיא⁶³.

62) וביאר הט"ז (ס"ק ה), שאף על פי שחכמים חייבו את הבקי לחזור ולהתפלל תפילה שלימה, מ"מ רשאי לסמוך על השי"ץ בשביל דבר אחד ששכח.

63) ואף שבזמנינו כולם בקיאים ואין השי"ץ מתכוון להוציא אחרים, ביאר בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' ט) שמ"מ כיון שעיקר חזרת השי"ץ נתקנה להוציא ידי חובה, הרי שדעתו של השי"ץ בסתם לעשות כפי התקנה, ולכן כשיש אדם שיש לו צורך לצאת

הלכות תפלה סימן קכה

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק מז]

דהוא הדין לענין "ברכו" (68) וכו', קטנים בני הנוף (69) צריך לענות אמן (70) אחר ברכתו (71) וכו', שהזמן גרמא יוכל (72) לענות אמן (73).

68) ובקדיש כשאומרים הציבור 'אמן' יהא שמה רבא, הסתפק הפמ"ג (סי' נו משב"ז ס"ק א) אם מותר להגביה את קולו יותר מהאומר קדיש, וביאור הספק הוא, שיתכן שרק לענין שבח נאסר על העונה להגביה את קולו יותר מהמברך, אך לא כשעונה על בקשה, והגשר החיים (ח"א פ"ל אות ה ס"ק ג) והגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ו ס"ט) כתבו שמותר להגביה את קולו גם בתיבת 'אמן' יותר מקולו של האומר את הקדיש. מאידך, הדברי חמודות (ברכות פ"ג אות טב) והא"ר (סי' נו ס"ק ב) והפ"ק החיים (סי' נו ס"ק טו) כתבו שלא יגביה את קולו יותר מהמברך כשעונה 'אמן' יהא שמה' וכו'. והגר"ח קניבסקי (דולה ומסקה עמ' פד) כתב שרק ביהא שמה רבא יגביה קולו, אבל בתיבת 'אמן' לא יגביה קולו יותר מהאומר קדיש. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' נו ס"ק ה) ולקמן (סי' קמא ס"ק יז).

ולחנמ"ך את קולו יותר מהמברך, כתב בהגהות הגא"מ הורוויץ (ברכות מה, א) שלא יגביה את קולו וכל שכן שלא ינמ"ך, מאידך, הגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמ' שפז תשובה שעא ובהע' שם) כתב שדין זה נאמר רק שלא יגביה את קולו.

69) וגיל חינוך, כתב לעיל (סי' ע ס"ק ו) שהוא מגיל שש או שבע שנים, אולם לענין עניית אמן על ברכתם, כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' קצו) שאפילו קטן ביותר שמברך על מאכל וכו', לגבי דבר זה נחשב שהגיע לחינוך, ואפשר לענות על ברכתו.

והגר"ח קניבסקי (ארחות רבנו ח"ג עמ' רג) ענה אמן אף על ברכת קטן שטרם הגיע לחינוך. ומה שכתב המשניב לקמן (סי' רטו ס"ק טו) שאין לענות אחר קטן שלא הגיע לחינוך, ביאר הגר"ח קניבסקי (ארחות רבנו שם) שמדובר דוקא כלפי החיוב לענות על ברכה ששמע, אך מותר לענות על ברכת הקטן כדי לחנכו שיענה אמן. וכעין זה ביאר הגרש"ז אויערבך (ספר חינוך הבנים למצוות גר"י נויבירט, הע' טו) שכיון שמחנכים את הקטן לענות אמן, גם עניית אמן על ברכתו יש בה משום חינוך. אלא שמ"מ על ברכת קטן שלא הגיע לחינוך, נהג הגרש"ז אויערבך (ארחות רבנו שם) לענות אמן מגומגמת שתשמע כעין אמן אך לא ביטא את הנו"ן כהוגן, ועשה כן לחנך את התינוק שידע שצריך לענות אמן על ברכה, ומ"מ לא ענה אמן ממש, שאין עונין אמן על ברכת תינוק שלא הגיע לחינוך.

70) ולחנכם לענות אמן, כתב הגר"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' רכד) שצריך לחנכם לענות, ואף שאינם יודעים על איזה ברכה עונים, אין זה בגדר 'אמן יתומה'.

71) וקטן המברך ברכה רק כדי להתלמד לברך, כתב בשו"ע לקמן (סי' רטו ס"ג) שאין עונין אמן על ברכה כזו.

72) ומשמע שאינו חייב, וכמו שכתב הפמ"ג (א"א ס"ק יד, שהוא מקור דין זה) "אבל לא חובה".

73) ועל ברכת נכרי, כתב הרמ"א לקמן (סי' רטו ס"ב ובמשנ"ב שם ס"ק יב, ובביה"ל שם ד"ה אם) שאם שומע ממנו ברכה שלימה הרשות בידו לענות אמן.

ואחרי ברכת רפורמים, כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ב סי' ג) שאין לענות אמן, שדינם כאפיקורסים וברכתם אינה ברכה, וראה מה שכתבנו לקמן (סי' קסט ס"ק ט וסי' רטו ס"ק י).

ועל ברכה של אדם שאינו שומר תורה ומצוות, הורה הגר"ח אלישיב (אשי ישראל פ"ד הע' מב) שיש לענות אמן, שאינו דומה לרפורמים שכופרים בה' ובתורתו, אלא שמי"מ יש לשמוע את כל

הברכה ולראות שבירך כראוי, והגר"ח קניבסקי (שם) כתב שאם אינו להכעיס, יש לענות אמן על ברכתו.

סימן קכה

דיני קדישה

[משנ"ב ס"ק א]

א"ף יקרא השליח צבור שלוחם (1) וכו', החיוב לשתק ולהאזין לשליח צבור (2) ואחר כך לענות אחריו (3) וכו', וכן לאשקנזים שאומרים "קדיש" (4) וכו', גם-כן אינו מעקר הקדישה (5).

1) ולכאורה אם רק הש"ץ אומר 'קדיש' עד יוקרא זה אל זה ואמר, והציבור מתחיל מ'קדיש', הרי הציבור אומר רק חצי פסוק (בישעיה ו, ג), וקיימא לן שכל פסוק שלא פסק משה לא פסקין (כמבואר במגילה כב, א), וביאר הערוך השלחן (סי' נא ס"ט) שכיון שהש"ץ אומר חלק מהפסוק והציבור עונים מיד את המשך הפסוק, לא נחשב שאמרו חצי פסוק. אולם גם אם לא שמעו את הש"ץ שאמר קדיש, כתב השו"ע הרב (סי' קט ס"ה) שיכולים הציבור לומר 'קדיש קדוש' וגו'.

2) וכן העומד בתפילת שמונה עשרה בלחש שאינו יכול לענות 'קדושה', כתב השו"ע לעיל (סי' קד ס"ז) שישתוק וישמע את כל ה'קדושה' מהש"ץ. וראה עוד מה שכתבנו שם.

ומ"מ אם הש"ץ אומר את ה'קדושה' בלחש, כתב בשו"ת לבושי מרדכי (א"ח סי' יז) שמי שעדיין עומד בתפילת לחש, ישמע 'קדושה' מהציבור, והביא הגר"ש דבליצקי (קיצור הלכות מועדים הלכות שחרית לרי"ה ס"ז) שכן מבואר במאירי בברכות (יג, ב ד"ה ור' יהודה). מאידך, בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ג סי' ד) כתב שלא מועיל לצאת ידי חובה מהש"ץ כשאומר עם הציבור ביהוד משום שיתיר קלא לא משתמעו, וכל שכן מציבור שלם, אלא יבקש קודם התפילה מאחד מהציבור שיכוון להוציאו, וראה מה שכתבנו בביה"ל ד"ה אלא שותקין.

3) ואם שומע 'קדושה' באמצע חזרת הש"ץ ממנין אחר, הורה הגרש"ז אויערבך (אשי ישראל פ"ד הע' סב ובשיח הלכה ח"ב בהוספות שבסוף הספר לסי' קכה) שאינו חייב לענות, והוכיח כן מדברי השו"ע לעיל (סי' נה ס"ב) שכתב שאפילו מי שאינו עמהם "יכול" לענות, ומשמע שרק רשאי ואינו חייב, וכן הורה הגר"ש אלישיב (תפילה כהלכתה פ"ג הע' קיט), מאידך, דעת החו"א (הגר"ח קניבסקי בשמו, אשי ישראל תשובה קצה-קצו) שחייב לענות, ואפילו אם מתפלל במנין מצומצם שבלעדיו אין תשעה עונים, צריך לענות 'קדושה' עם המנין האחר [וכן משמע בריטב"א בראש השנה (כו, ב)]. וכן כתב בשו"ת נשמת כל חי (להגר"ח פאלאג'י סוף סי' ד) שחייב לענות אפילו אם שומע ממנין אחר, ולכן סיים שישתדל שלא להתפלל במנין ששומעים בו גם ממנין אחר. ועל ראית הגרש"ז אויערבך שהובאה לעיל, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל שם) שכיון ש"יכול" לענות, ממילא הוא חייב לענות.

וכשהציבור אומר 'קדושה' וצריך לענות עמהם, כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ג סי' פט) שאפילו אם שומע מאה פעמים 'קדושה' חייב לענות, שחובה זו לענות עם הציבור היא משום מצות קדושת השם, ובכל פעם שעונה מקיים בזה מצוה, אך כשנמצא בביתו אינו חייב ללכת לבית הכנסת כדי לענות 'קדושה'. וראה עוד מה שכתבנו לעיל (סי' צ ס"ק מט).

ואם מתפלל עם הש"ץ בשוה, מבואר בשו"ע לעיל (סי' קט ס"ב)

הלכות תפלה סימן קכה

קכה דיני קדושה וכו' ב' סעיפים :

א (א) אין הצבור אומרים עם שליח צבור 'נקדיש' (ב) אלא (ב) (6) שותקין ומכונין למה ששליח צבור אומר עד שמגיע לקדושה, ואז עונים הצבור (3) (3) (ג) 'קדוש': ב טו"ב (ד) לכו"ן (2) (2) רגליו בשעה שאומר קדושה עם שליח צבור. הגה (ה) ויש לשא' (7) (7) (1) העינים לקרום בשעה שאומרים קדושה, (1) וכן

באר היטב

(6) שותקין. וגם קדיש א"ל עם התזן, ואפלו ללמד אסור אם לא בשעה שהתזן מנגן בשעת התזן ולא בשעה שמחזקת האותיות. ואינו נקרא קדושה אלא נעריצף וכי' לעמתם וכי' ובדברי וכי' אבל שאר הנפח שמוסיפין בשבת אינו בכלל קדושה, י"נ וע"ל סי' סו סי"ז. והארא"י ז"ל כתב שיאמר כל הקדושה בלחש עם הש"ץ. עין בספר נגיד ומצנה דף צו ע"ב. בשבת אומרים דבר האמור בקמץ, ס"ח ס"ח תהו. ויראה הש"ץ לסיים לעמתם וכי' ובדברי וכי' קום שיתחילו הקהל ברוב וימלך. ס"ח ס"ח תתו: (3) קדוש. מי שאמר קק"ק ועדין הש"ץ היה בוקרא זה אל זה יצא, הלכ"ט ח"ב סי' קסז: (2) רגליו. בסוד ורגליהם רגל ושרה. וצריך לכו"ן ביותר בקדושה לקדש את היי"ת כדי שיהיה עליו קדושה מלמעלה ויכו"ן לקום מ"ע ונקדשתי בתוך בני ישראל.

שערי תשובה

(6) שותקין. עב"ט. ועין בספר הפגמות, כשיגיע הש"ץ לנקדיש צריך לתזן ולפסע ג' פסיעות לפניו במקום שהיה עומד בתפלת הלחש, ויחסם עיניו בכנה גמורה כו'. וכי' תבות אלו נקדישן ונצריצף (הוא מנהג ספרדים לומר בן בכל תפלת שחרית, ולתאשקבוים נראה שיר"ל הכה נקדש את שמך בעולם) בקול רם וגם קדוש קדוש קדוש והשאר יאמר מכה מתכה עם הש"ץ, עין שם, וקצת הביא הבה"ט וקצרי: (3) קדוש. עב"ט. ועין כבד"י בשם מהרי"י מלוכו שחולק על הלכ"ט וסבירא לה דלא יצא וצריך לענות פעם אחת, עין שם: (2) רגליו. עב"ט. וכתבו בשם מהרי"י ז"ל שצריך לזרז מסבילת התורות לכו"ן הנרגלים בעת הקדושה ששמיעו יחיי דמות כרגל אחר בלכ"כ כי עין שם: (7) העינים. עין פאר היטב וכן דעת מהרי"י קה"ש וקמ"ש"ל, ועין בטור בשם סי' היבולות:

לא והארא"י ז"ל היה מזהיר מאד על זה: (7) העינים. דהינן שיהיה סגורות אצל לא

משנה ברורה

לה' אתי ונרוממה שמו יתרו'. (ונראה (2) דהוא הדיו לענין "ברכו"ם 68) או ברפת הזמון, גס"פן לא יבטיח העונה יותר מהמברך. עוד נראה, דאם פגמתו בפרומו קולו כדי לזרז להעם שיצענו גם הם, מותר, עין לקמן בסימן רטו סעיף ג, ועין שם עוד, דאחר קטנים בני חנוף⁽⁶⁸⁾ צריך לענות אמנ⁽⁷⁰⁾ אחר ברכתיו⁽⁷¹⁾. ואחר שזוהי אין לענות אמנ, דלאו פר מצוה כלל (ופרי מגדים שכתב "אחר חרש ושוטה", שגא' דלשנא הוא, דחרש (נא) המדבר ואינו שומע, בודאי ח"ב הוא במצות). ואחר נשים שברכו על מצות עשה שהזמן גרמא ויכל⁽⁷²⁾ לענות אמנ⁽⁷³⁾) [פמ"ג]:

באר הלכה

* אין הצבור וכו'. עין במשנה ברורה, והוא מפיצית השקל. ובשלחן ערוך של הגה"י פתח דהני מלי לחיד שרצה לומר "נקדש", אבל אם כל הקהל יצאו לומר, מותר מדינא אפלו שלא עם הש"ץ בחדא. אף שפסל מקום אין לכתחלה להתנהג כן, וכמו בקדוש שעדין הצבור אמנ והא שמה נבא אחר התגדל שאומר הש"ץ. בן בקדושה יש לכתחלה לענות "קדוש" ו"ברוך" אחר "נקדיש" או "קדוש" שאמר הש"ץ. וכן משמע בבאר הגה"א, דזה הוא השטח של השלחן ערוך שכתב: אין הצבור וכו', דמשמע דאפלו אם יצאו כל הצבור לומר "קדוש" אמנ אין כדאי לכתחלה. וכמוננו שנתנו העולם לומר "קדוש" הוא על"פ כתיבי הארא"י שהביא מפנין אבקהם, או שצורכי פה"ט כפיצית קמ"ן א: * אלא שותקין וכו' ואז עונים הצבור 'קדוש'. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו שצריכין לזרז שלא להתאחר אחר הצבור או לנקדים, כי אין אומרים דבר שבקדושה פחות מצדו, ועין לעיל סוף סימן קכ"ד מה שכתבנו שם⁽⁶⁸⁾. ומסתפקא לענין שליח צבור אם הוא מתייבב גם כן לומר קדוש וברוך⁽⁷⁰⁾ בשעה עם הצבור⁽⁷¹⁾, כי הלא הוא אנו מוציא את עצמו מן הכלל דהא אומר נקדש וכו', ואף יאמר אחר כך שלא שפגתו; ואין לומר פניו דהש"ץ עומד להוציא רבים ידי חובה חשוב בצבור, זה אינו, והלא קדושה הצריכה חז"ל לכל אחד מהשומעים לאמר בעצמו קדוש וברוך. ואפשר פון דהעומד בתפלה, קמא לן בסימן קד ע"ד ודשחק ויכו"ן למה שאמר ש"ץ כדי לצאת ביה, חשוב עומד להוציא רבים ידי חובה ויכול לומר אפלו אחר כך. ואם מתחיל הש"ץ או שאר יחיד לומר קדוש קום שנקמו צבור אמירתם, בודאי חשוב בצבור [א"ר]:

בשעה שמחזקת האותיות. ואינו נקרא קדושה אלא "נצריצף" וכי' והוא למנהג ספרד שאומרים בן בכל תפלת שחרית, וכן לאשכנזים שאומרים "נקדיש"⁽⁶⁴⁾. "לעמתם" וכי', "ובדברי" וכי', אבל שאר הנפח שמוסיפין בשבת אינו בכלל קדושה ואינו צריך להאזין אחר התזן כזה (וכן הפנהג כהיום שאומרים זה קדם התזן). וכן מותר ללמד אז על"ידי הרהור, בן פתח המגן אבקהם בשם הגה"ת יש נוהלין, אבל פמה אחרונים סוכרין (3) דאפלו "ימלך" גס"פן אינו מעקר הקדושה⁽⁶⁵⁾, וכל"שפן "לעמתם" וכי' "ובדברי" וכי' (ב) אלא שותקין וכו'. (ג) ויש מקליין שיכול לאמר עם השליח צבור. (ד) והמנהג הנכון כמו שכתב השלחן ערוך, כי עמו נמשכו האחרונים, וכן נהג הגה"א, וימל מקום המנהג בניינו שאומרים הקהל גס"פן "נקדיש"⁽⁶⁶⁾. בשבת אומרים "בדבר האמור" בקמץ. ויראה השליח צבור לסיים "לעמתם" וכי' "ובדברי" וכי' קום שיתחילו הקהל "ברוך" ו"ימלך", בן פתח המגן אבקהם בשם הספר חסידים, ורוצה לומר (ס) שלא ימשך השליח צבור בליך באמירתו "לעמתם" וכי' "ובדברי" וכי', כדי שלא יתחילו הקהל "ברוך בכו"ר" וכי' וכן "ימלך" קדם שסיים: (1) והוא הדיו לקדיש ול"ברכו" ויכל דבר שעונים אחר הש"ץ או אחר המברך, לא ימשך הש"ץ או המברך בסופו, כדי שלא יענו הקהל אחריו קדם שסיים ויהיה זה פניו אמנ חטופה, לעיל בסימן קכ"ד סעיף ח'. מהרי"ל בשאמר "ברוך" ו"ימלך" היה כורע וזוקף בשם, אבל לא מצינו איהי לזה ד"מ על"פן לא נהגו בן פה"ים: (2) 'קדוש'. ויחיד שאמר "קדוש קדוש קדוש"⁽⁶⁸⁾ ועדין הש"ץ היה בוקרא זה אל זה, (1) יש אומרים דלא יצא וצריך לענות פעם אחת, והשטח פשוט, וצריך לענות פי עשרה באחד. וכן (8) יש לזרז גס"פן שלא יאחר לומר את הקדושה אחר הקהל. ויש לזרז בכל זה בעת אמירת הפיט, שכתבנו ויראה הצבור מתחילין לומר "קדוש קדוש קדוש" מתך יפסק באמצע: ב (ד) לכו"ן רגליו⁽⁶⁹⁾. כמו שכתב בסימן צה⁽⁷⁰⁾. וצריך לכו"ן ביותר בקדושה לקדש את השם ויתברך, ובכוחות זה ישרה עליו השם ויתברך קדושה מלמעלה, ויכו"ן לקום הפסוק "ונקדשתי בתוך בני ישראל"⁽⁷¹⁾, והארא"י ז"ל היה מזהיר מאד על זה. הנפח ש"שמקדישין" ואלו "שמקדישין". גם יקדיש קצת בין תבת "שמקדישין" לתבת "אותו" שכתב אחר כך, ויכולעיל בסימן סא (סעיף כא) לגבי קריאת שמע ואחרונים: (ה) ויש לשא' וכו'. כי כתבו בשם ספר היבולות, זה לשונו: ברוכים אתם לה' שמים ויורדי מרקבהם לתת אמרו ותגידו לכני מה שאני עושה בשעה שמקדישין ואומרים "קדוש קדוש קדוש", ולמדו אותם שיהיו עיניהם נשואות לקדוש לבית תפלהם ונאמרים עקבם למעלה, כי אין לי נראה בעולם באותה שעה שיעיניהם באותה שעה אני אוזח בכסא כבדתי בדמות יצחק ומצפיק ומצפיקה ומזכיר וכותם וממחר גאלתם: (1) העינים. דהינן שיהיה סגורות, אבל לא בעיניהם פתוחות, בן פתח הש"ץ, אבל הרבה אחרונים חולקין על זה ופסק המגן אבדורים כמותם: (2) וכן מצענעים וכו'. השל"ה כתב, שקבלה כידו שירים גופו ועקבו למעלה ב"ברוך" ו"ימלך"

שער הציור

(2) מבכרות מ"ה ע"א, ע"ש בגמרא: (נא) לעיל בסימן נה סעיף ח: (6) מפיצית השקל: (3) לעיל בסימן סו, עין שם במשנה ברורה: (2) ס"ז ובשם כתבים: (7) חיי אדם ושי"א: (8) שם בספר חסידים: (1) הגהות יש נוהלין: (1) שערי תשובה בשם הברכ"י יוסף: (8) פשוט: